

PRINCIPIUL AUTODETERMINĂRII ÎNAINTE DE 1919¹

GABRIELA TĂNĂSESCU*

Abstract. *This paper aims to examine the denotation of the principle of self-determination before the Peace Treaty from 1919 and the extent to which the principle underpinned the peace treaties that followed the First World War. As such, it configures the two great ways of defining the principle on which the peace treaties were based: the principle of self-determination, connoted as self-governing, which guided the negotiations at the Versailles Peace Conference through President Wilson's Fourteen Points, and the principle of self-determination, used in The Treaty of Brest-Litovsk, and sustained by "the official socialism".*

Keywords: *principle of self-determination, national self-determination, self-government.*

Denotația curentă a principiului autodeterminării este aceea a dreptului popoarelor de a dispune de propriul teritoriu, o denotație care este compatibilă cu aceea a principiului suveranității popoarelor și cu obiectivul constituirii statelor naționale. Ca atare, din 1918, principiul autodeterminării reprezintă alături de principiul suveranității popoarelor „singurele principii valide ale legitimității moderne, dacă «valid» este sinonim cu purtătorul celui mai larg consens”². Ca autodeterminare a „popoarelor”, el constituie „principiul dominant de organizare a sistemului internațional” și ca „autodeterminare națională” este „intrinsec conectat cu națiunea”³. Constituie unul dintre cei trei piloni pe care se bazează sistemul de drept internațional al secolului XX, alături de suveranitatea statului și inviolabilitatea frontierelor⁴. Lucrarea de față își propune să configureze cele două mari modalități de definire a principiului care a fundamentat tratatele de pace din timpul și de după „Războiul cel Mare” „al Națiunilor”: principiul autode-

* Cercetător științific gradul III dr., Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion. I. C. Brătianu” al Academiei Române.

¹ Varianta engleză a acestui articol a fost publicată în *Romanian Review of Political Sciences and International Relations*, Vol. XV, No. 2, 2018, pp. 96-105.

² Pierre Kende, „Autodeterminare în Europa de Est ieri și azi”, *Altera*, Anul I, nr. 1, 1995, p. 1. <http://www.altera.adatbank.transindex.ro/?cid=4>

³ Kathleen Gallagher Cunningham, *Inside the Politics of Self-Determination*, Oxford/New York, Oxford University Press, 2014, p. 11.

⁴ Pierre Kende, *loc. cit.*, p. 9. <http://www.altera.adatbank.transindex.ro/?cid=4>
Rev. Șt. Pol. Rel. Int., XV, 4, pp. 59–68, București, 2018.

terminării, conotat ca principiu al autoguvernării, care a ghidat negocierile la Conferința de pace de la Versailles prin cele „Patrusprezece Puncte“ ale președintelui Woodrow Wilson, și principiul autodeterminării susținut de „socialismul oficial“, recunoscut de Soviete și folosit în Tratatul de la Brest-Litovsk.

*Autodeterminarea, autoguvernarea
și o „populară interpretare greșită“*

A devenit un loc comun afirmația că principiul autodeterminării a constituit unul dintre instrumentele prin care Woodrow Wilson s-a străduit să aplice concepția unei „noi ordini mondiale“ – a statelor egale care cooperează pentru securitatea lor comună⁵ –, a unei „noi diplomații“ față de Austro-Ungaria, față de bolșevici... și față de propriii aliați⁶ din Europa⁶ și a bazei generale a condițiilor de pace. Wilson a fost și este considerat cel mai proeminent exponent al viziunii „unei societăți internaționale juste, bazată pe principiul autodeterminării“, apărând în acest sens „pentru un scurt, dar crucial, moment“ – „*the Wilsonian moment*“ – drept „heraldul unei noi ere în relațiile internaționale“⁷. Ca atare, se consideră că – „în contextul a două dintre cele mai catastrofale evenimente ale secolului al XX-lea: primul război mondial și revoluția bolșevică“⁸ – el „a lansat transformarea normelor și standardelor relațiilor internaționale care au consacrat autodeterminarea statului-națiune ca singura formă politică legitimă în întreaga lume, așa cum cereau popoarele colonizate și marginalizate care ulterior au obținut recunoașterea ca actori suverani și independenți în societatea internațională“⁹. Cele „Patrusprezece Puncte“¹⁰, prezentate la 8 ianuarie 1918 în discursul său la sesiunea

⁵ A se vedea în această privință Erez Manela, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford/New York, Oxford University Press, 2007.

⁶ Betty Miller Unterberger, *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia*, with a new introduction, Texas A & M University Press, 2000, p. XIII.

⁷ Erez Manela, *op. cit.*, p. 6. Manela consideră că „momentul wilsonian“ a constituit începutul procesului denumit de Hedley Bull „expansiunea societății internaționale“ în secolul al XX-lea. *Ibidem*, p. 5.

⁸ Betty Miller Unterberger, *op. cit.*, p. XIII.

⁹ Erez Manela, *op. cit.*, p. 5.

¹⁰ „The Fourteen Points“ prezentate de Wilson au fost dezvoltate dintr-un set de „puncte diplomatice“ formulate de o echipă de cercetare de aproximativ 150 de consilieri – denumită *Inquiry* – reunită (deja în septembrie 1917) și condusă de consilierul pentru politică externă Edward M. House. Consilierii au vizat în mod predominant subiectele care ar fi putut fi abordate într-o conferință de pace anticipată deja. Efortul lor a fost remarcabil dat fiind că „puțini aveau cunoștințe detaliate despre, de pildă, frontierele în dispută ale României, Ungariei sau Bulgariei, și încă mai și mai puțini despre istoria și etnografia Poloniei sau a Imperiului Otoman“. Godfrey Hodgson, *Woodrow Wilson's Right Hand: The Life of Colonel Edward M. House*, New Haven and London, Yale University Press, 2006, p. 160. Colonelul House a jucat un rol crucial în definirea obiectivelor americane în „The Fourteen Points“, în timp ce Walter Lippmann, unul dintre conducătorii cercetării, „a pregătit împreună cu colegii săi din comitetul executiv al *Inquire*, Isaiah Bowman, Sidney Mezes și David Hunter Miller, un proiect care a devenit planul general pentru „The Fourteen Points“ în special în privința tratatelor secrete. Lippmann, de asemenea, „a coordonat diagramele cu mișcările politice naționale pentru a vedea cum ar putea fi acordată fiecărui grup autodeterminarea națională fără a exacerba rivalitățile etnice“. *Ibidem*, pp. 163-164.

„The Fourteen Points“ (8 ianuarie 1918) au fost completate cu „Four Principles“ (11 februarie 1918), „Four Ends“ (4 iulie 1918), și „Five Particulars“ (27 septembrie 1918). A se vedea în această privință *Primary Documents – President Wilson's Addendum to the Fourteen Points*, 11 February 1918.

http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints_wilson2.htm. A se vedea, de asemenea, Full text of *The Ordeal of Woodrow Wilson*, books by Herbert Hoover.

https://archive.org/stream/ordealofwoodroww028046mbp/ordealofwoodroww028046mbp_djvu.txt

comună a Congresului Statelor Unite, care cuprindeau „ideile naturii esențiale unui acord după primul război mondial“, reflectă rolul său și al Statelor Unite în disoluția Imperiului austro-ungar, în afirmarea națiunilor din Europa Centrală și de Sud-Est, în crearea unor noi state, precum Polonia și Cehoslovacia, și în extinderea considerabilă a altora, precum România, în desfășurarea plebiscitelor și stabilirea de zone internaționalizate, precum regiunea Saar și Danzig (Gdansk), în dezarmare ș.a.m.d.¹¹. Cele „Patrusprezece Puncte“, în special cele opt legate de aspectele teritoriale, au constituit, în fapt, „justificarea destrămării Imperiului austro-ungar“¹² întrucât, așa cum prevedea Punctul 10 din document, „Popoarelor Austro-Ungariei, al căror loc între națiuni dorim să-l salvăm și asigurăm, ar trebui să li se acorde cea mai liberă posibilitate de dezvoltare autonomă“ și, conform cerințelor de la Punctul 11 din document, „România, Serbia și Muntenegru ar trebui evacuate; teritoriile ocupate restabilite; Serbiei acordat acces liber și sigur la mare; relații între cele câteva state balcanice decise prin consiliere prietenească de-a lungul liniilor de credință [religioasă – n.a.] și naționalitate stabilite istoric; și introduse garanții internaționale privind independența politică și economică și integritatea teritorială a celor câteva state balcanice“¹³.

Nici în aceste două Puncte ale discursului lui Wilson, așa cum se poate observa, și nici în celelalte Puncte, nu apare expresia „autodeterminare“, așa cum nu apare nici în declarațiile sale publice din anii războiului¹⁴. În același mod, în cele „Patrusprezece Puncte“ nu există o motivație explicită sau un argument cu privire la dezmembrarea statelor multinaționale și la granițe conforme criteriilor etnologice. Întrebarea este dacă termenii utilizați de Wilson: *dezvoltarea autonomă*,

¹¹ A se vedea în această privință Volker Prott, *The Politics of Self-Determination: Remaking Territories and National Identities in Europe, 1917–1923*, Oxford, Oxford University Press, 2016, p. 3sq. Este de interes menționarea unei perspective radical critice în privința Tratatului de Pace de la Versailles, precum și a dispozițiilor Tratatului de la Brest-Litovsk. În prefața sa la edițiile franceză și germană (datată octombrie 1921) a lucrării „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului“ (ianuarie-iunie 1916), publicată sub titlul „Imperialismul și capitalismul“, Lenin a considerat că Tratatul de la Brest-Litovsk a fost dictat de monarhiștii germani și că Tratatul de la Versailles, „ulteriorul mult mai brutal și vrednic de dispreț“, a fost „dictat de repubblicile democratice ale Americii și Franței și de «libera» Marea Britanie... care, deși se numesc pacifiste și socialiste, au cântat laudele «wilsonismului» și au insistat că pacea și reformele ar fi posibile în imperialism“. V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 22, December 1915–July 1916, Moscow, Progress Publishers, 1964, p. 189. De asemenea, „aspectele întunecate“ ale Tratatului de Pace de la Versailles, dificultățile negocierilor, inflexibilitatea negociatorilor și severitatea unora dintre dispoziții, inclusiv a celor referitoare la compensații – în expresia lui Constantin Kirițescu, „calvarul păcii“ sau „realizarea condițiilor napoleoniene cu mijloace wilsoniene“ – au fost prezentate și dintr-o altă perspectivă, nonideologică, în memoriile și corespondența reprezentanților români la negocierile de la Paris și la semnarea Tratatului de la Trianon, în special de Alexandru Vaida-Voevod, Ion I. C. Brătianu, Iancu Flondor, Ion Nistor, dar și de R. W. Seton-Watson, Harold Temperley, Stephen Bonsal și alții.

¹² Kathleen Gallagher Cunningham, *Inside the Politics of Self-Determination*, Oxford/New York, Oxford University Press, 2014, p. 12.

¹³ „Fourteen Points: United States Declaration“. <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>. A se vedea, de asemenea, „The Path to Peace“, în *Woodrow Wilson and the World War: A Chronicle of Our Own Times*, by Charles Seymour, Toronto: Glasgow, Brook & Co., New York: United States Publishers Association, Inc., 1921, Textbook edition.

¹⁴ Trygve Throntveit, „The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination“, *Diplomatic History*, Vol. 35, No. 3, June 2011, p. 446. Ca atare, sintagma „autodeterminare“ lipsește nu doar din „The Fourteen Points“, ci și din Democratic Platform (14 iunie 1916) și din discursul „Peace without Victory“ (22 ianuarie 1917).

restabilirea teritoriilor ocupate (se poate înțelege *teritorii anexate*), *liniile de credință și naționalitate, independența și integritatea teritorială* – în mod intenționat imprecizi – sunt subsumabili conceptului de autodeterminare.

Una dintre cele mai interesante și documentate teze susținute în această privință este că „autodeterminarea națională” sau conotația etno-naționalistă atribuită idealului politic al lui Wilson nu a fost susținută în mod explicit de președintele american și nu aparține concepției sale. Autorul ei, Trygve Throntveit, a considerat că Wilson a permis „milioanelor de oameni din întreaga lume să creadă că ordinea postbelică pe care el a imaginat-o a privilegiat statul-națiune etnic (*ethnic nation-state*) mai presus de toate formele de organizare politică” și că „această populară interpretare greșită (*popular misunderstanding*) a distorsionat istoriografia erei Wilson în moduri rareori evidente, însă totuși profunde”¹⁵. Throntveit a susținut că președintele american a vizat nu o reglementare a întregii lumi pe baza statelor-națiune etnice (*ethnic nation-states*), ci transpunerea practică a viziunii unui internaționalism radical sau a unui internaționalism integrativ, așa cum a ilustrat în proiectul unei Ligi a Națiunilor (Punctul 14 din discursul său din ianuarie 1918). Într-o altă perspectivă, conducerea relațiilor externe americane sub președinția lui Wilson a fost considerată ca fiind caracterizată deopotrivă de universalism și de unilateralism, dat fiind că președintele Wilson a aplicat „ideea controlului social internațional în relațiile externe americane, [și] a promovat securitatea colectivă în scopul de a restrânge egoismul național”¹⁶. Consonant într-o oarecare măsură cu această perspectivă, Throntveit a susținut că autodeterminarea națională a constituit pentru Wilson doar un mijloc de autogovernare – „un mijloc cu aplicații limitate, de încurajare a condițiilor în care cetățenii ar putea ajuta la modelarea politicilor și scopurilor guvernelor lor – condiții pe care el le-a considerat cruciale pentru realizarea relațiilor democratice dintre state care ar garanta pe termen lung pacea”¹⁷. Conform inferenței lui Throntveit, înspre această concluzie conduce dezvoltarea filosofiei politice a lui Wilson, contextul în care el a enunțat cele „Patrusprezece puncte” și demersurile lui ireniste ulterioare.

În analiza pe care Throntveit a făcut-o filosofiei politice wilsoniene autogovernarea (*the self-government*) este identificată ca principiu de bază al naționalismului civic promovat de Wilson. După Throntveit, Wilson a idealizat autogovernarea ca „drept al tuturor de a ajuta conducerea afacerilor publice în societate” și a promovat „dreptul civil la autogovernare, prin care el a înțeles participarea tuturor constituentilor unei organizări statale la deciderea afacerilor ei publice”¹⁸. Întrucât „fiecare stat este un stat-națiune” – statul-națiune ideal fiind deopotrivă

¹⁵ *Ibidem*, p. 446. Întrucât Wilson „și-a lăsat ideile vagi, ignorând liniștit falsa atribuire a «autodeterminării» faimoasei sale enunțări” (*Ibidem*, p. 450), Throntveit a considerat că această greșită înțelegere a poziționat „autodeterminarea” drept „clîșeu pentru agenda diplomatică a lui Wilson” și „a încurajat adoptarea unei lentile bifocale prin care statalitatea și supunerea apar ca singurele alternative pe care el le-a oferit populațiilor umane”. *Ibidem*, p. 448.

¹⁶ Lloyd E. Ambrosius, *Woodrow Wilson and the American Diplomatic Tradition: The Treaty Fight in Perspective*, Cambridge/New York/Port Chester/Melbourne/Sydney, Cambridge University Press, 1987, p. 2.

¹⁷ Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 450.

¹⁸ *Ibidem*, p. 446.

organic și civic (produs al istoriei, al circumstanțelor istorice și al obiceiurilor, al spiritului datoriei civice, al angajamentului civic față de scopurile comune) –, națiunea dezvoltă capacitatea de autogovernare în oamenii înșiși, ca „formă a caracterului“ și, într-un mod esențial, ca „obișnuință a discursului deliberativ asupra afacerilor publice“¹⁹. Fundamentale, vitale pentru ordinea internațională sunt principiile dreptului care compun „conștiința universală a omenirii“ și traducerea acestei conștiințe într-un „sens moral“ și într-o „comunitate între state“. Ca atare, gândirea politică a lui Wilson, liberală și organicistă, și internaționalistă în același timp, a fost incongruentă cu principiul autodeterminării naționale. Așa cum specifică Throntveit, Wilson nu a fost interesat de autodeterminare în conotația de simplă trasare a granițelor teritoriale, ci în autodeterminare „ca problemă de etică politică practică“, esențializată în ideea „că toți oamenii ar trebui să aibă un cuvânt de spus în guvernare“²⁰, adică în autogovernare.

În ceea ce privește background-ul enunțării celor „Patrusprezece Puncte“ ale lui Wilson, se cuvine a fi menționată „primirea rece“ de care a avut parte „Pacea fără Victorie“ din partea guvernelor aliate, fapt care a indicat nu doar „prăpastia dintre obiectivele lor și cele ale lui Wilson“²¹, că și asimilarea retoricii autodeterminării naționale de către anumiți demnitari aliați (revoluționari ruși, bolșevici și chiar de Lloyd George²²), cerința răspicată a „păcii fără anexări“ sub „«o autoritate supranațională» cuprinzând un legiuitor internațional“ (Partidul Laburist), insistența asupra revizuirii obiectivelor de război ale guvernelor aliate astfel încât ele „să reflecte «dreptatea internațională» pentru care au pretins că luptă“ (socialiștii francezi).

Chiar dacă nu au reprezentat un „contra-manifest“ la manifestul lui Lenin, „declarațiile bolșevice că orice aspirație etnic-naționalistă trebuie să fie realizată într-un stat suveran“ trebuie să fi fost „un afront la idealul civic-naționalist al lui Wilson de comunități diversificate care dau formă scopurilor comune prin «sfătuire generală» (*common counsel*)”²³. În consecință, cele „Patrusprezece Puncte“ au constituit încercarea lui Wilson de a stabili că scopul său este de a crea un mediu internațional cu instituții care se autoguvernează, „un aranjament care să ofere o bază psihologică și politică stabilă reacțiilor internaționale, cooperative, la schimbare“²⁴. Studiul lui Throntveit menționează analiza obiectivului internaționalist al lui Wilson realizată prin intermediul conexiunii dintre pragmatismul filozofic și teoria democratică a erei progresiste (James T. Kloppenberg) și analiza programului de pace al lui Wilson din 1918 (Michla Pomerance) promovată ca „«fuziune și confuzie a câtorva idei» despre «autodeterminare», incluzând «libertatea în raport cu dominația «străină» («autodeterminarea externă»), libertatea de a alege propria formă de guvernare («autodeterminarea internă»), o

¹⁹ *Ibidem*, p. 453.

²⁰ *Ibidem*, p. 455.

²¹ *Ibidem*, p. 457.

²² Care a afirmat că principiul general al autodeterminării naționale este aplicabil în cazurile „«națivilor» coloniali“ „ca și în cele ale teritoriilor europene ocupate“. David Lloyd George citat în *The New York Times*, January 6, 1918, 1-2, apud Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 459.

²³ *Ibidem*, p. 460.

²⁴ *Ibidem*, p. 462.

formă de continuare a autoguvernării (democrația), [și] principiul o națiune – un stat»²⁵. Această analiză a argumentat că principiul fundamental din care s-au derivat celelalte permutări aplicate în diferite contexte a fost „continuarea autoguvernării”.

Ca atare, Throntveit a prezentat o serie de argumente în sprijinul tezei că, la Wilson, autodeterminarea se cuvine a fi înțeleasă nu ca ideal național ci ca ideal civic în contextul unui obiectiv internaționalist major, un mediu internațional cu instituții care se autoguvernează, anume că: (a) modelul general și obiectivele lui Wilson au fost „poliglotele, mozaicurile State Unite” [ale Americii] sau o paradigmă americană nonetnicistă²⁶; (b) focalizarea pragmatică a președintelui american a fost „asupra încurajării autoguvernării prin diverse aranjamente politice și economice specific situaționale” – inspirat fiind în această privință de concepția lui Lippmann asupra „mașinării flexibile, înalt adaptive prin care «metoda politică» ar putea depăși «pretențiile la suveranitate» într-o lume a barierelor geografice tot mai caduce”²⁷; (c) lipsa de interes a lui Wilson pentru independența politică a naționalităților lipsite de stat și pentru stabilirea granițelor în acord cu criteriile etnologice; (d) temerea președintelui american că aplicarea extremă a principiului autodeterminării ar fi putut „perturba într-o măsură indefinibilă guvernările existente”. Aceste argumente explică imprecizia deliberată a termenilor care au fost utilizați în cele „Patrusprezece Puncte” și caracterul lor deliberat confuz, aspecte care, la rândul lor, explică imprecizia mesajului transmis. Întrucât etnologia nu a fost fundamentală pentru Punctele care au vizat Imperiile austro-ungar și otoman, după interpretarea lui Throntveit, care a folosit în acest sens Memorandumul elaborat de *Inquiry*, apelul la „dezvoltare autonomă”, din Punctul 10 al celor „Patrusprezece Puncte”, a fost, în fapt, nu o încurajare a ruperii imperiilor ci a „federalismului” în Austro-Ungaria, a încetării „vasalității” ambelor imperii față de Germania și a distrugerii autocrației în și între națiuni. Desigur, din acest punct de vedere se poate afirma că Wilson „a subordonat din nou aspirațiile naționaliste politicii deliberative, stabilității regionale și libertății față de mașinațiunea externă” (*foreign intrigue*)²⁸. În aceeași cheie poate fi interpretat și îndemnul adresat pentru statele balcanice, formulat la Punctul 11, de a stabili relații „decise prin consiliere prietenească de-a lungul liniilor de credință și naționalitate stabilite istoric”, de a soluționa disputele de frontieră și nu de a stabili noi state-națiuni, de a fundamenta relația lor decisivă „pe un echilibru echitabil între considerentele naționaliste și economice, aplicate într-un spirit generos și inventiv după o cercetare științifică imparțială”. Ca atare, se poate argumenta perfect justificat, odată cu Throntveit, că „Punctele teritoriale ale lui Wilson au fost concepute pentru a identifica problemele majore cu care s-ar confrunta pacificatorii (*peacemakers*) la sfârșitul războiului și pentru a exemplifica

²⁵ Michla Pomerance, “The United States and Self-Determination: Perspectives on the Wilsonian Conception”, *American Journal of International Law*, 70, January, 1976, pp. 1-27, îndeosebi p. 20, apud Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 461.

²⁶ Throntveit atrage atenția că, într-un interviu din 28 decembrie 1918, Wilson a respins descriptorul etnic „anglo-saxon” în favoarea celui de „cultură americană”. A se vedea Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 463.

²⁷ *Ibidem*, p. 462.

²⁸ *Ibidem*, p. 465.

– nu codifica – soluții internaționaliste pragmatice²⁹ și, odată cu Miller, că pentru Wilson „pacea lumii este superioară în importanța oricărei chestiuni de jurisdicție politică sau de frontieră”³⁰. Concluzia acestei analize este că, pe de o parte, Wilson nu a făcut în mod public și explicit distincția „între idealul internaționalist pe care l-a îmbrățișat și etnonaționalismul pe care retorica lui l-a inspirat”³¹ și că, pe de altă parte, cele „Patrusprezece Puncte” exprimă tradiția americană civic-naționalistă a autogovernării mai curând decât ideile etnic-naționaliste europene de autodeterminare. Distincția dificilă (*nice*) făcută de Wilson între autogovernare și autodeterminare (sau „independența etnic națională” – *ethnic national independence*)³² – ca și declarația lui controversată că „Aspirațiile naționale trebuie respectate; popoarele pot fi acum dominate și guvernate numai prin propriul lor consimțământ”³³ – explică într-o mare măsură de ce constituie o inexactitate interpretarea că Wilson a fost un susținător al principiului autodeterminării „calibrat etnic” și de ce termenul „autodeterminare” al lui Wilson – care ar fi trebuit să reprezinte „un standard corect pentru determinarea autorității suverane” – a fost eliminat din Articolul X al Convenției Ligii Națiunilor³⁴.

Dreptul națiunilor la autodeterminare

Principiul autodeterminării a constituit, de asemenea, o preocupare importantă pentru „socialismul oficial” – în preajma Congresului Socialist Internațional de la Londra din 1896³⁵, în discuțiile social-democraților ruși dintre anii 1903-1913 și, în special, în timpul războiului. Lucrările lui Lenin reflectă „bătălia dintre tendințele socialiștilor din străinătate” și a celor din Rusia, el personal ocupându-se cu această temă în scrieri precum „Discuția rezumată asupra autodeterminărilor” (iulie 1916) și „Pamfletul Junius” (iulie 1916), în corespondență și în lucrările Congresului, pe care le-a editat, îndeosebi în „Rezoluția asupra chestiunii naționale” (mai 1913) și „Revoluția socialistă și dreptul națiunilor la autodeterminare: teze” (ianuarie-februarie 1916).

În 1913, în „Rezoluția asupra chestiunii naționale” – parte a Rezoluțiilor din vara anului 1913, de la Conferința comună a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Social Democrat Rus și a oficialilor de partid (23 septembrie-1 octombrie, Poronin, lângă Cracovia), editate de Lenin – dreptul națiunilor oprimate la autodeterminare a fost definit ca drept de secesiune și de formare de state independente. Promovat „fără putință de tăgadă” de Partidul Social-Democrat, acest drept a fost motivat ca fiind „dictat de principiile fundamentale ale democrației internaționale, în ge-

²⁹ *Ibidem*, p. 467.

³⁰ Miller, *Drafting of the Covenant*, 2: 99, apud Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 472.

³¹ Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 479.

³² Cunoscută doar de cei mai apropiați consilieri. A se vedea Trygve Throntveit, *op. cit.*, p. 477.

³³ De la Sesiunea comună a Congresului SUA, din 11 februarie 1918.

³⁴ A se vedea *ibidem*, pp. 477-478.

³⁵ Când Roza Luxemburg, Karl Kautsky și „independenții polonezi” au reprezentat trei perspective diferite. A se vedea „The discussion of self-determinations summed up”, in V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 22, December 1915-July 1916, translated by Yuri Sdobnikov, edited by George Hanna Moscow, Progress Publishers, 1964, p. 320 sqq.

neral, și, în mod specific, de oprirea națională fără precedent a majorității locuitorilor Rusiei de către monarhia țaristă...³⁶. Dreptul națiunilor la autodeterminare, adică „garanția constituțională a unei metode absolut libere și democratice de decizie în problema secesiunii“, care „nu trebuie în nicio împrejurare confundată cu oportunitatea secesiunii unei națiuni date“³⁷, putea fi realizată, conform Rezoluției, „doar printr-un coerent și cuprinzător sistem de guvernare democratic republicană care garantează deplina egalitate a tuturor națiunilor și limbilor, care nu recunoaște o limbă oficială obligatorie, care oferă oamenilor școli în care instruirea este făcută în toate limbile materne și a cărui constituție conține o lege fundamentală ce interzice orice privilegii vreunei națiuni și orice încălcare a drepturilor vreunei minorități naționale“³⁸.

În februarie 1916, în tezele privind „Revoluția socialistă și dreptul națiunilor la autodeterminare“, dreptul la autodeterminare sau „dreptul la libera separare politică“³⁹ este definit ca aparținând „în întregime și exclusiv sferei democrației politice“⁴⁰, ca implicând „libertatea completă de a crea agitație în scopul secesiunii și al unui referendum asupra secesiunii de către națiunea secesionistă“, anume „o expresie consistentă a luptei împotriva oricărei opresiunii naționale“. Textul specifică faptul că această libertate nu este echivalentă cu o cerere de separare, fragmentare și formare de state mici, că dorința de separare este redusă într-un sistem de stat democratic care permite libertatea de secesiune și într-un stat democratic mare care „permite incontestabil“ avantaje economice și sociale. Într-un mod similar, recunoașterea autodeterminării nu este sinonimă cu recunoașterea federalizării ca principiu, dar federalizarea este preferată „inegalității naționale ca singură cale către un centralism democratic deplin. Din acest punct de vedere, Marx, care era un centralist, a preferat chiar și federația Irlandei cu Anglia unei subordonări forțate a Irlandei față de Anglia“⁴¹. În tipurile de țări interesate de autodeterminare națională sunt incluse cele estic europene: Austria, Balcanii și Rusia, în care s-au dezvoltat mișcările naționale și s-a intensificat lupta națională și în care „sarcinile proletariatului... nu pot fi realizate fără apărarea dreptului națiunilor la autodeterminare“⁴².

În același an, la cea de-a doua Conferință Socialistă Internațională de la Kienthal (11-17 aprilie 1916), discutând critic „programul de pace“ și recunoaș-

³⁶ „Resolution on the national question“, în V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 19, March-December 1913, translated from the Russian by George Hanna, edited by Robert Daglish, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1963, p. 428.

³⁷ *Ibidem*, p. 429.

³⁸ *Ibidem*, p. 427.

³⁹ „The Socialist Revolution and the right of the nations to self-determinations“, în V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 22, *ed. cit.*, p. 143.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 145.

⁴¹ *Ibidem*, p. 146. Desigur, în perspectiva socialistă a documentului, „în același mod în care omenirea poate ajunge la abolirea claselor doar printr-o perioadă de tranziție a dictaturii clasei oprimate, ea poate ajunge la integrarea inevitabilă a națiunilor doar printr-o perioadă de tranziție a emancipării complete a tuturor națiunilor oprimate, și anume, libertatea lor de a se separa“. *Ibidem*, p. 147. De asemenea, în această perspectivă, „proletariatul trebuie să lupte împotriva reținerii forțate a națiunilor asupra granițelor unui stat dat, ceea ce înseamnă că trebuie să lupte pentru dreptul la autodeterminare“. *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 151.

terea presupus unanimă a luptei împotriva anexărilor *vechi* și *noi*, anume împotriva apropiierilor de teritorii *împotriva voinței* populațiilor acestor teritorii, Lenin a considerat conceptul de anexare ca fiind inseparabil legat de conceptul de *autodeterminare a națiunilor*⁴³, șovinismul și anexaționismul, inclusiv cel al partidelor socialiste oficiale, în special al acelorale „marilor puteri”⁴⁴, necesitând o combatere extensivă. De asemenea, în același an, în „Discuția rezumată asupra autodeterminărilor” (iulie 1916), anexarea este definită drept „violarea *autodeterminării* unei națiuni”, drept „stabilire a *frontierelor de stat contrar voinței populației*”, folosind mijloace de forță, oprind națiunea respectivă și încălcând *statu quo*-ul⁴⁵. Lenin a specificat că „a fi împotriva anexărilor”, „«a fi împotriva reținerii forțate a oricărei națiuni într-un anumit stat», (stat anexionist) și a fi angajat (ca parte a puterii) „la *renunțarea reținerii prin forță*” „înseamnă a fi în favoarea dreptului la autodeterminare”⁴⁶. După Lenin, transformarea duală în sfera politică – egalitatea deplină a națiunilor din stat și libertatea separării politice, cu referire la delimitarea frontierelor de stat – este conexată de eliberarea națiunilor oprimate⁴⁷. O națiune care este doar „autonomă” nu se bucură de drepturi egale cu cele ale „națiunii conducătoare”. În aceste condiții, după Lenin, doar o schimbare revoluționară, care subminează bazele puterii, și nu un program reformist, va aboli *toate* privilegiile națiunii conducătoare, va stabili egalitatea completă și va aboli opresiunea națională *în toate formele ei*⁴⁸.

Fără îndoială, acest limbaj bolșevic precis al autodeterminării, „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia”, publicată de Lenin la 15 noiembrie 1917, cerințele mișcărilor de stânga din Europa și Tratatul de la Brest-Litovsk, semnat în martie 1918 – primul acord internațional bazat pe principiul autodeterminării – a atras o adevărată „revoluție diplomatică și ideologică”, anume eforturile polivalente ale Antantei în contracararea forței lor de atracție.

BIBLIOGRAFIE

Ambrosius, Lloyd E., *Woodrow Wilson and the American Diplomatic Tradition: The Treaty Fight in Perspective*, Cambridge/New York/Port Chester/Melbourne/Sydney, Cambridge University Press, 1987.

“Fourteen Points: United States Declaration.” <https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points>.
http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints_wilson2.htm.

⁴³ „The Second International Socialist Conference at Kienthal, April 11-17, 1916”, în V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 41, 1896-October 1917, translated from the Russian by Yuri Sdobnikov, Moscow, Progress Publishers, 1969, p. 373.

⁴⁴ De pildă, socialiștii englezi care nu reușesc „să lupte pentru libertatea de secesiune pentru Irlanda, India etc...”

Ibidem, p. 374. Lenin a considerat că, în cazul unor partide socialiste, exprimata „dilemă gravă – interesele patriei sau solidaritatea internațională a proletariatului –, conflictul tragic care i-a impulsionat pe parlamentarii noștri să treacă, «cu inimă grea», de partea războiului imperialist, este pur imaginar, este o ficțiune naționalist burgheză...” „The Junius Pamphlet”, în V. I. Lenin, *Collected Works*, Volume 22, *ed. cit.*, p. 315.

⁴⁵ „The discussion of self-determinations summed up”, în V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 328.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 328-329.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 322.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 344.

- Addendum to the Fourteen Points 11 February 1918.
http://www.firstworldwar.com/source/fourteenpoints_wilson2.htm
Full text of *The Ordeal of Woodrow Wilson*, books by Herbert Hoover.
https://archive.org/stream/ordealofwoodroww028046mbp/ordealofwoodroww028046mbp_djvu.txt .
- Gallagher Cunningham, Kathleen, *Inside the Politics of Self-Determination*, Oxford/New York, Oxford University Press, 2014.
- Hodgson, Godfrey, *Woodrow Wilson's Right Hand: The Life of Colonel Edward M. House*, New Haven and London, Yale University Press, 2006.
- Kende, Pierre, „Autodeterminare în Europa de Est ieri și azi“, traducere de Elek Szokoly, *Altera*, Year I, no. 1, 1995 (1993), pp. 1-10.
<http://www.altera.adatbank.transindex.ro/?cid=4>
- Lenin, V. I., *Collected Works*, Volume 19, March-December 1913, translated from the Russian by George Hanna, edited by Robert Daglish, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1963.
- Lenin, V. I., *Collected Works*, Volume 22, December 1915-July 1916, translated by Yuri Sdobnikov, edited by George Hanna, Moscow, Progress Publishers, 1964.
- Lenin, V. I., *Collected Works*, Volume 41, 1896-October 1917, translated from the Russian by Yuri Sdobnikov, Moscow, Progress Publishers, 1969.
- Manela, Erez, *The Wilsonian Moment: Self-Determination and the International Origins of Anticolonial Nationalism*, Oxford/New York, Oxford University Press, 2007.
- Miller Unterberger, Betty, *The United States, Revolutionary Russia, and the Rise of Czechoslovakia*, with a new introduction, Texas A & M University Press, 2000.
- Pomerance, Michla, „The United States and Self-Determination: Perspectives on the Wilsonian Conception“, *American Journal of International Law*, 70, January, 1976, pp. 1-27.
- Prott, Volker, *The Politics of Self-Determination: Remaking Territories and National Identities in Europe, 1917-1923*, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- „The Path to Peace“, în *Woodrow Wilson and the World War: A Chronicle of Our Own Times*, by Charles Seymour, Toronto, Glasgow, Brook & Co., New York, United States Publishers Association, Inc., 1921, Textbook edition.
- Throntveit, Trygve, „The Fable of the Fourteen Points: Woodrow Wilson and National Self-Determination“, *Diplomatic History*, Vol. 35, No. 3, June 2011, pp. 445-481.